

PIIRTEITÄ OULUN TRIVIAALIKOULUN HISTORIANOPETUKSESTA VIIME VUOSISADAN ALKUPUOLELLA.

Reino Routavaara.

I.

Oulun triviaalikoulun ulkoinen järjestys ja työsuunnitelma perustui, samoin kuin maamme muidenkin triviaalikoulujen, vielä 1800-luvulla v. 1724 annettuun koulujärjestykseen. Sen mukaan varsinaisessa triviaalikoulussa oli neljä luokkaa, joita johtivat rehtori, konrehtori, collega superior ja collega inferior. Neljännellä luokalla kuitenkin rehtori ja konrehtori vuorottelivat opetuksessa.¹ Ensimmäiselle eli collega inferiorin luokalle pääsyn ehtona oli, että oppilas osasi lukea sisältä ruotsia.² Asetuksessa on yksityiskohtaisesti lueteltu, mitä aineita kullakin luokalla oli opetettava, vieläpä annettu viitteitä opetusmenetelmäänkin. Lisäksi tuli ns. apologista- eli »laskumestariluokka», jolla opetettiin sellaisia, »som icke ärna framgent hålla sig wid studiernas»³, niinkuin asetus lausui. Tämä luokka oli siis tarkoitettu lähinnä niille, joilla ei ollut taipumuksia opilliselle uralle. Siitä syystä opetus oli siinä järjestetty pitämällä silmällä enemmän käytännöllisen elämän vaatimuksia, ja se oli verrattain itsenäisessä asemassa muihin luokkiin verrattuna. Apologistaluokan opetus ei kuitenkaan ajan pitkään kyennyt vastaamaan tar-

¹ Kongl. Gymnasii och Scholae Ordning af d. 4. Febr. 1724, Cap. VI, § 3.

² V:n 1724 kouluasetus, Cap. VI. § 9.

³ » » » » » § 8.

koitustaan. Turun tuomiokapituli lausuukin muutamassa mietinnössään v:lta 1802, että opetus näillä luokilla on peräti alkeellista ja epätäydellistä, niin etteivät vastaiset elinkeinon harjoittajat ja virkamiehet, varsinkaan korkeimpiin virkoihin pyrkivät, voineet saada siitä juuri mitään hyötyä tulevia toimiansa varten.¹

Jokaisen luokan kurssi oli normaalisesti kaksivuotinen, ja siitä syystä kukin luokka jaettiin ensin kahteen osastoon, jotka olivat saman opettajan hoidossa. Saman vuosikurssin oppilaat jaettiin usein vielä kahteen läksykuntaan, »divisioonaan», niin että muutamissa aineissa saattoi muodostua jopa neljä »divisioonaa». Toiset oppilaat lukivat läksyjään tai suorittivat kirjoitusharjoituksiaan, sillä välin kun toisia kuulteltiin, ja niin oppilasten kotityö väheni tuntuvasti. Tällainen jako läksykuntiin saattoi johtua muistakin syistä kuin oppikurssien pituudesta. Kun näet samaa ainetta käsiteltiin usein kaksi tuntia peräkkäin, kävi yhtäjaksoinen kuultelu rasittavaksi. Opettajat menettelivät sen johdosta siten, että tulivat joko myöhästyneinä tunneilleen tai jakoivat oppilaat edellämainittuihin osastoihin.² Historian lukemisessakin alemmilla luokilla noudatettiin Oulun triviaalikoulussa, kuten myöhemmin saamme nähdä, tällaista tapaa.

Päivittäinen luku-aika oli asetuksen mukaan klo 6—10 ja 12—5, välillä oli kuitenkin klo 8—9 ja 2—3 lomaa.³ Syysluku-kaudesta 1812 alkaen työ aloitettiin Oulun triviaalikoulussa klo 7 aamulla, ja se jatkui yhtäjaksoisesti tavallisesti kolme tuntia, jonka jälkeen seurasi väliaika. Iltapäivätunnit loppuivat entiseen tapaan klo 5.⁴ Lukukausi alkoi — ainakin 1800-luvulla — elokuun loppupuolella, ja kevätlukukausi päättyi tavallisesti viikkoa tai paria ennen juhannusta. Lukuvuoden päättyessä pantiin toimeen tutkinto, ns. examen

¹ K. G. Leinberg, Handlingar rörande finska skolväsendets historia etc. II, s. 19.

² J. Pärssinen, Kasvatusopilliset virtaukset ja koululaitoksen kehitys Suomessa vuosina 1801—1843, s. 193.

³ V:n 1724 kouluasetus, Cap. VI, § 5.

⁴ Oulun tr. koulun lukuvuosikertomus 1812—13.

anniversarium, jossa kunkin luokan opettaja kuulusteli oman luokkansa oppilaita ja joka vaikutti ratkaisevasti oppilaiden siirtoon ylempille asteille. Tässä tilaisuudessa oli läsnä myöskin koulun inspehtori, jonka tehtävänä oli tuomiokapitulin edustajana valvoa koulun toimintaa. Hän seurasi oppilaiden kuulustelua, tarpeen tullen kuulusteli itsekin sekä pani toimeen tutkimuksia ja tarkastuksia koulussa, milloin aihetta siihen ilmeni. Inspehtorina oli Oulun koulussa useimmiten joku kaupungin tai lähiseudun papeista. Tutkintotilaisuuksissa myöskin lasten vanhemmat saivat olla läsnä.

Oulun triviaalikoulun ulkonaisessa ja sisäisessä rakenteessa säilyi siten 1800-luvun alkupuoliskolla peruspiirteitä vanhasta, traditionaalisesta koulujärjestelmästä, eikä tämä, niinkuin myöhemmin tulemme useissa kohdin näkemään, voinut vaikuttaa hedelmällisesti koulun työskentelyyn. Silloin tällöin esiintyy kyllä yksityisiä yrityksiä epäkohtien poistamiseksi, mutta edistystä tapahtuu yleensä hitaasti. V. 1814 asetettu koulukomissioni työskentelee tosin innokkaasti uudistuksien ja parannuksien hyväksi sekä raivaa maaperää uudelle koulujärjestelmälle, mutta vasta 1840-luvun alussa tulokset ilmenevät näkyvässä muodossa.

II.

Vuoden 1724 kouluasetus myöskin muodostui erikoisesti triviaalikoulujen historianopetuksen kulmakiveksi. Tällöin historia tulee pakolliseksi oppiaineeksi koulujen neljännellä l. rehtorin luokalla. Asetuksessa lausutaan näet rehtorin velvollisuuksiin mm. kuuluvan luettaa Hübnerin lyhykäistä johdantoa historiaan ruotsinkielisenä käännöksenä, jolloin samalla kulloinkin puheenaolevat seudut on näytettävä maantieteellisiltä kartoilta.¹ Triviaalikoulun muut luokat jäivät kuitenkin edelleen osattomiksi historianopetuksesta, ja vasta vuosisadan loppupuolella näyttää siinä suhteessa tapah-

¹ V:n 1724 kouluasetus, Cap. VI § 12.

tuneen muutoksia. Ei myöskään kotimaan historia esiinny vielä mainittujen koulujen lukusuunnitelmassa. Kymnaasien lehtorien joukossa on edelleen »Historiarum et Philosophiae Practicae Lector», jonka tehtäviin kuului mm. opettaa »Illustrata Hybners historiam universalem och föröka then med parallelismo historiae Patriae».¹

Mainittu koulujärjestys antoi siis tuntuvaan sysäyksen historiallisille opinnoille. Olihan se osaltaan ikäänkuin oireellisenä entenä pyrkimykseen antaa jo kouluopetuksessa laiveampi kulttuuripohja, ja mitä kauemmas vuosisataa pitkin kuljetaan, sitä selvempänä tämä pyrkimys ilmenee.² Että erikoisesti historia, muista »uusista aineista» puhumattakaan, arvioitiin tärkeäksi sivistyspohjan syventäjäksi ja että sen opetus tahdottiin saada entistä tehokkaammaksi, siitä on vakuuttavana todistuksena muuan Turun tuomiokapitulin mietintö, joka on päivätty maalisk. 27. 1754. Siinä lausutaan mm., että ihmiskunnan historia on kyllä tarpeellinen nuorisolle, mutta kokemus kylliksi vakuuttaa, että jos käytetään tavallista tapaa lukea hyväksytyt kompendit, jää tämän aineen opiskelu kokonaan vain siihen, että luetaan joukko nimiä ja vuosilukuja ulkoa ja ne jälleen pian unohdetaan, jolloin kaikki tähän käytetty vaiva jää hedelmättömäksi. Sen tähden konsistori pitää välttämättömänä, että kaikki tärkeimmät tapahtumat, jotka sellaisessa kompendissa esiintyvät, täytyy selittää selvien johtopäätösten avulla, jotta nuoriso alusta alkaen oppisi tärkeimmän tavan opiskella historiaa ja havaitsisi siinä korkeimman kaitselmuksen jälkiä, yhteyden syiden ja niiden seurauksien välillä, ihmisten erilaisen luonteenlaadun ja taipumukset tuloksineen ja vaikutuksineen, syyt kansakuntien ja valtakuntien syntyyn ja kuolemiseen sekä rappeutumiseen ja häviöön ym. Olisi myöskin hyödyllistä, että nuoriso sen ohessa lukisi laajemman pragmaattisen isänmaan historian. Lisäksi olisi vaadittava, että oppilaat kertoisivat omin sanoin opettajalle läksyn sisällön.

¹ V:n 1724 kouluasetus, Cap. VII § 5.

² Vrt. esim. Leinberg, Handlingar I, s. 117.

Siten oppilaat totutettaisiin puhumaan yhtenäisesti asiasta, ja samalla he perehtyisivät niihin aineisiin, jotka koskevat isänmaan tuntemusta. Niin koituisi sangen suuri hyöty vaivannäöstä, vaikka joukko nimiä ja vuosilukuja ajan pitkään voisi häipyä muistista.¹

Ylläoleva lausunto sisältää varteenotettavia ja verrattain yksityiskohtaisia metodisia viitteitä tämän aineen opetuksen tehostamiseksi. Mielenkiintoista on niinkään todeta, että tuomiokapituli korostaa myös kotimaan vaiheiden tuntemisen tärkeyttä. V. 1757 annetaankin määräys, että kouluissa ja kymnaaseissa on opetettava yhteiskuntaoppia, s.o. valtakunnan perustulakeja ja niiden historiallista kehitystä.² Tätä määräystä noudatettiin ainakin muutamissa Pohjanmaan triviaalikouluissa.³ Kun vielä isänmaanhistoria myöhemmin tulee yleiseksi oppiaineeksi, on historianopetus edistynyt tuntuvasti sekä laajuudeltaan että laadultaan.

Tällainen kehitys oli ilmeisesti sopusoinnussa aikakauden yleisten kulttuurivirtausten kanssa. Oli luonnollista, että valistuksen vuosisata arvioi sivistysarvot avarammalta pohjalta, pyrki kehittämään yksilöä käytäntöä ja elämää varten, ja tällaisen hengen tuulahdukset puhalsivat uutta elämää myöskin koulujen jähmettyneisiin muotoihin. Onhan muistettava, että erikoisesti 1700-luvun jälkipuoliskolla harrastus kasvatus- ja koulukysymyksiin kasvoi ennenkuulumattoman vireäksi, ja latinakoulun luja perustus alkoi arveluttavasti järkkyyä. Palautettakoon mieleen meidän maastamme vain Porthanin nimi. Hänen pedagoginen vaikutuksensa ulottui pitkälle seuraavaan aikaan, ja hänen merkityksensä juuri historian tutkimuksen ja opetuksen syventäjänä sekä metodisten seikkojen selventäjänä on yleisesti tunnettu.⁴

¹ Leinberg, Handlingar I, s. 136 ja seur.

² Vrt. Mantere, Historianopetuksesta erittäin silmällä pitäen oppikouluja, s. 64.

³ K. Svanljung, Österbottens pedagogier och trivialskolor, s. 148.

⁴ Vrt. Porthanin mielipiteitä historianopetuksesta esim. Leinberg, Handlingar III, ss. 424—429.

Oulun triviaalikoulu pyrki epäilemättä seuraamaan uudistuksien vanavedessä ja tehostamaan opetusta kulloinkin annettujen määräyksiensä mukaan. Voimme kuitenkin seurata yksityiskohtaisemmin sikäläistä historianopetusta vasta 1800-luvun alusta, koska varhaisemmalta ajalta säilyneet asiakirjat valaisevat sitä sangen puutteellisesti. Päätäten niistä tiedoista, joita meillä on mainitun vuosisadan alkuvuosilta, historianopetus oli jo edellisenä aikana kiteytynyt kiinteihin muotoihin, joita uusi vuosisata uskollisesti noudatti. Opettajat saattoivat vaihdella, oppikurssi laajeni edistyvän ajan mukana, mutta pohjaltaan säilyi myös historianopetuksessa se suunta, jonka v:n 1724 kouluasetus oli viitoittanut. Siksi esittämämme aika voi luoda valoa varhaisempiinkin opetuksen muotoihin.

III.

Puheenalaisen vuosisadan ensimmäisinä vuosina oli Turun hiippakunnan kouluissa yleisesti käytännössä yleisen historian oppikirjana saksalaisen Johann Hübnerin ensyklopedimaisen kompendin ruotsinnois »Kort Inledning Til Then Politiska Historien, Begynnaren til godo», jonka ensimmäinen ruotsinkielinen painos ilmestyi jo 1721.¹ Vuoden 1724 kouluasetuksessa oli nimenomaan mainittu, että triviaalikoulujen ylimällä luokalla oli käytettävä tätä oppikirjaa historianopetuksessa. Myöskin Oulun triviaalikoulussa noudatettiin asetuksen antamaa ohjetta, ja vielä lukuvuonna 1804—05 historian pääpiirteet luettiin Hübnerin mukaan.

Hübnerin oppikirja oli kuitenkin 1800-luvun alussa perin vanhentunut, ja yleisesti kaivattiin ajanmukaista esitystä sen sijaan. Tämä tulee näkyviin mm. eräästä Turun akatemian konsistorin kirjelmästä, joka on päivätty toukok. 6. 1803. Siinä todetaan, että Hübnerin kompendin tilalle on saatava

¹ Vrt. G. Sarva, Maamme kouluissa 1700-, 1800- ja 1900-luvuilla käytetyistä historian oppikirjoista. (Hist. Aikakauskirja 1928.)

parempi oppikirja. Useita yrityksiä sellaisen laatimiseksi oli-kin jo tehty, muttei mikään niistä ollut konsistorin mielestä täysin onnistunut. Edelleen konsistori huomauttaa: »Således måste en ny tjenligare handbok i detta ämne utarbetas, med nödigt afseende å hvad i synnerhet en Schroeck, Beck och Hübner i detta ämne vidare till sådant behof utgifvit, men med än flere och närmare bestämda samt således för minnet lättare fattliga afdelningar i Böcker, Capitel och paragrafer, med tillagda anmärkningar i brädden om hvarje §:s innehåll och dessutom bifogade korta Synchronitista Tabeller, enligt Hüblers eller Remers etc. anvisning.»¹ Yleensä konsistorin mielestä puuttui kouluille sopivia, usia ja tarkoituksenmukaisia oppikirjoja, jotka mahdollisimman lyhyessä, helppotajuisessa, kielellisesti puhtaassa ja selvässä muodossa opastaisivat oppilaita käytölliseen taitoon ja tietelliseen tietoon. Hübner häviää vähitellen vuosisadan alussa käytännöstä, ja jo ainakin v. 1803 mainitaan mm. Helsingin ja Kuopion triviaalikouluissa luetun uutta, ruotsalaisen Gustaf Regnérin kirjoittamaa oppikirjaa »Första Begrepen Af De Nödigaste Wetenskaperne, Til Tjenst För Svenska Barn»², jonka ensimmäinen painos ilmestyi Tukholmassa v. 1780 ja josta vuosikymmenien kuluessa ilmestyi lukuisia täydennettyjä ja parannettuja painoksia. Oulun triviaalikoulussa luettiin mainittua oppikirjaa lukuvuodesta 1805—06 alkaen, ja se säilyi siellä valta-asemassa aina 1830-luvun loppupuolelle saakka.

Regnérin oppikirja on kuitenkin rakenteeltaan suuressa määrin Hübnerin kaltainen. Ensimmäisen painoksen esipuheessa tekijä viittaa niihin vaikeuksiin, joita tällaisen kirjan laatiminen on tuottanut. On täytynyt joka kohdassa ottaa huomioon, että esitys on lapselle ymmärrettävää, että se on hyödyllistä ja tarpeellista sekä että kielellinen ilmaisutapa viehättää lasta ja helposti syövyttää tapahtumat hänen mieleensä. Missä määrin tekijä on tässä onnistunut, siitä enem-

¹ Leinberg, Handlingar II, s. 244 ja 248.

² Leinberg II, s. 321 ja 327—28.

män seuraavassa. Joka tapauksessa nykyaikaisen lukijan lie-
nee vaikea täysin yhtyä Regnérin omiin sanoihin, kun hän
mainitsee esipuheessa imartelewansa itseään siitä, ettei hän ole
esittänyt mitään tarpeettomia asioita eikä tyhjiä sanamu-
toja, joiden oppiminen ajan pitkään rasittamalla lapsen
muistia kaduttaisi tätä.

Niinkuin oppikirjan nimestäkin käy selville, tekijä on pyr-
kinyt laatimaan alkeistiedot käsittävän kompendin tärkeim-
mistä tieteenhaaroista. Seitsemässä pääjaksossa hän esittää
katsauksia eri aloilta, ensin yleisestä historiasta. »Lapsen
ensimmäiset käsitteet ovat aina historiallisia», ja siitä syystä
on ollut sopivaa aloittaa historiallisella aineksella. Sitä ennen
tekijä on kuitenkin lyhyessä valmistavassa katsauksessa kos-
ketellut muutamia yleisiä kysymyksiä sekä eri oppiaineiden
merkitystä ja arvoa. Hän mainitsee kolme näkökohtaa, joiden
valossa historian hyödyllisyyttä on tarkasteltava. Ensiksikin
se opettaa meitä tuntemaan ihmistä, toiseksi se antaa varteen-
otettavia esimerkkejä yhteiselämästä, ja kolmanneksi historia
kuvailee hyveellisiä sekä paheellisia ihmisiä sellaisina, kuin
he todellisuudessa ovat, ja siten herättää kunnioitusta hy-
vettä, inhoa pahetta pohtaan. Oppikirjan tekijä on siis
ilmeisesti pyrkinyt osoittamaan eräänä historian tärkeänä
tehtävänä kouluopetuksessa olevan siveellisen luonteen kas-
vatuksen.

Itse asiassa oppikirja paikoin varsin puutteellisesti täyttää
ne vaatimukset, joita kirjoittaja on tavoitellut. Yleistä his-
toriaa käsittelevä luku alkaa kysymyksellä »Mitä historia on?»
ja »Kuinka historia parhaiten voidaan jakaa?» Annettuaan
vastaukset näihin tekijä kysyy ratkaisevia historiallisia ta-
pauksia, joiden perusteella helpommin voi muistaa vähäi-
sempiä, ja luettelee maailman luomisen, vedenpaisumuksen
sekä Kristuksen syntymisen. Edelleen seuraa kysymys:
»Milloin vedenpaisumus tapahtui?», johon dogmaattisesti vas-
tataan: »1656 vuotta maailman luomisen jälkeen» (I painok-
sen mukaan). Samoin mainitaan Vapahtajan syntyneen
tarkalleen 2320 vuotta vedenpaisumuksen eli 3976 vuotta

maailman luomisen jälkeen. Edelläesitetystä voi jo päätellä, kuinka kriittisesti kirjoittaja on seulonut aineksiaan. On kuitenkin myönnettävä, ettei Regnér tässä suhteessa ole huonompi kuin muutkaan senaikaiset historian oppikirjojen laatijat, eihän kriittinen historiantutkimus ollut vielä ohjaimassa historiallisen totuuden lähteille.

Suppeasta koosta huolimatta — Regnérin ensimmäinen painos sisältää näet vain n. 81 sivua yleistä historiaa — oppikirjaan on saatu mahtumaan suhteellisen runsas ainesmäärä, etenkin nimiä ja vuosilukuja. Tiivis sanonta ja lyhyt esitystapa ovat toiselta puolen tehneet sen mehuttomaksi, kuivan luettelomaiseksi, mikä tuskin on ollut omiaan kannustamaan oppilaita opintoihin ja herättämään heissä historiallista harastusta.

Vanhan ajan historiaan on edelleen kiinitetty eniten huomiota. Mainitussa painoksessa Regnér omistaa siihen n. 52 sivua, siis runsaasti yli puolet. Niinikään valtiollinen historia on ylivoimaisesti etualalla. Ansaitsee kuitenkin mainita, että luvun loppuun Regnér on liittänyt muutaman sivun laajuisen katsauksen, jonka otsikkona on »Lärdoms-Historia» ja jossa hän esittää hajanaisia piirteitä kulttuurikehityksestä. Miten hataraa tämäkin paikoin on, siitä otettakoon esimerkkinä seuraava kohta, joka koskettelee »tieteiden ja taiteiden» tilaa vanhimmilla ajoilla: »Ennen vedenpaisumusta ei tiedetä siitä mitään, mikäli ei tahdota mainita Kainia ensimmäisenä maanviljelijänä ja rakennusmestarina, Jubalia suurimpana soittoniekkana ja Tubalcainia suurimpana seppänä.»¹

Niinkuin jo mainittiin, Regnérin oppikirja sai ainakin Oulun koulussa pysyvän sijan, ja lukuisat uudet painokset osoittavat puolestaan sen saavuttaneen pitkäaikaisen suosion. Mitään oleellisia muutoksia ei uusia painoksia laadittaessa ilmeisesti kukaan tehnyt. Ainakin v. 1825 ilmestynyt 18. painos on peruspuitteiltaan aivan samanlainen kuin ensimmäinen; kuitenkin oppikirjaa on huomattavasti laajennettu, nimenomaan sen yleishistoriallinen osa on paisunut paljon laajemmaksi. Tähän

¹ Regnér 1780, s. 89.

on tietenkin vaikuttanut historiantutkimuksen edistyminen sekä se, että uusia vuosikymmeniä rikkaine tapauksineen oli tullut historian näköpiiriin.

Regnérin ohella Oulun triviaalikoulussa käytettiin tähän aikaan silloin tällöin muitakin oppikirjoja etupäässä historian kurssin täydennykseksi. Niinpä lukuvuonna 1825—26 edistyneimmät oppilaat rehtorin luokalla lukivat prof. C. W. L. Pölitzin teosta »Verldshistoria för gymnasier och trivial-skolor».¹ Samana vuonna käytettiin apologistaluokalla prof. E. M. Fantin teosta »Lärobok för begynnare uti Allmänna Historien» kertauskirjana. Edelleen mainitaan lukuvuoden 1826—27 lukusaavutuksissa, että vanhemmat oppilaat rehtorin luokalla ovat yksityisesti lukeneet seikkaperäisempiä esityksiä »poliittisesta historiasta».

Vasta lukuvuonna 1837—38 Regnérin oppikirja poistetaan käytännöstä Oulun triviaalikoulun ylemmiltä luokilta, ja tilalle tulee tanskalaisen Estrupin kirjoittama ja lehtori Edv. Bergenheimin ruotsintama sekä osittain täydentämä »Lärobok uti Allmänna Verldshistorien», joka tiettävästi on ensimmäinen Suomessa laadittu yleisen historian oppikirja.² Apologistaluokalla luettiin kuitenkin Regnériä aina triviaalikoulun loppuun saakka, koska oppilaat puuttuvien varojen tähden eivät olleet voineet hankkia tuomiokapitulin määräämää Estrupin oppikirjaa.³

Isänmaan historiaa opetettiin Oulun koulussa vuosisadan alussa Chr. Wählinin kirjoittaman esityksen »Fäderneslandets historia för begynnare» mukaan, ja tämäkin oppikirja säilyi käytännössä aina 1830-luvun loppupuolelle saakka. Apologistaluokalla isänmaan historian kurssi luettiin tavallisimmin Regnéristä. Wählinin ansioksi on sanottava, että hän antaa tärkeän sijan myöskin sivistyshistorialle, mainitsepa hän nimenomaan: »I synnerhet har jag ansett för nödvändigt, at ingen ting merkvärdigt skulle saknas uti det, som förmodligen

¹ Lukuvuosikertomus 1825—26. Vrt. myös Sarva, m. k. s. 198.

² Vrt. Sarva, m. k. s. 199.

³ Lukuvuosikertomus 1837—38.

utgör Historiens hufvudsak, nemligen, det inflytande, som Religion, Regering, Lagar mm. under särskilte tidevarf haft på folkets tänke- och lefnadssätt, dess fällhet eller ofärd.»¹ Oppikirjan ainesten systemaattinen jako tuntuu verrattain luontevalta, esitystapa on helppotajuista, hiukan kuivahkoa, paikoittain myöskin luettelomaista, mikä on varsin ymmärrettävää, koska tekijä on pyrkinyt lyhyeen, mutta samalla sisältörikkaaseen sanontaan. Kirjan mariginaaleihin sijoitetut jonkinlaiset kappaleiden otsikot selventävät esitystä ja helpottavat pääseikkojen mieleenpainamista.

Erikoisesti Suomen historian kannalta tärkeihin kysymyksiin tekijä omistaa varsin vähän huomiota. Niinpä Eerikki Pyhästä mainitaan vain, että hän valloitti osan Suomea, mutta ei mitään vuosilukua eikä muutenkaan tarkempaa selostusta valloitusretkestä. Sen sijaan kerrotaan yksityiskohtaisesti esim. Ruotsin pakanuuden ajan tarunomaisista tapahtumista, ja mm. luetellaan Ynglinga-suvun 26 hallitsijasta kokonaista 11. Monissa muissakin yksityiskohdissa on runsaasti huomauttamisen varaa.

Wählinin oppikirja oli silti suhteellisen onnistunut. Turun akatemian konsistori huomauttaa aikaisemmin mainitussa kirjelmässä, että se on aloittelijoille sopivin. Kuitenkin, jatkaa konsistori, se olisi vielä käyttökelpoisempi, jos se vielä enemmän noudattaisi metodia, jota Botin on käyttänyt Ruotsin historiassaan. Niinpä oppilaiden muistin helpottamiseksi ainekset olisi jaettava määrättyihin kirjoihin, lukuihin ja pykäliin sekä merkittävä huomattavimpien tapahtumien vuosiluvut oppikirjan reunaan ja liitettävä mukaan joitakin yksinkertaisia ja lyhyitä arvosteluja tapahtumista ja henkilöistä. Siten oppilaat tottuisivat ajoissa ajattelemaan, mitä maailmassa on tapahtunut ja erottamaan historian kronikasta.²

Muuttuneet valtiolliset olosuhteet, ennen kaikkea Suomen

¹ Wählin, m. t. IV pain. esipuhe. Seuraava esitys perustuu tähän painokseen.

² Leinberg, Handlingar II, s. 245.

liittäminen Venäjän yhteyteen sekä Suomen historian perusteellisempi tuntemus aiheuttavat pian, että isänmaan historian opetuksessa aletaan kaivata ajanmukaisempaa oppikirjaa. V. 1814 asetettu koulukomissioni, jonka tehtävänä oli mm. laatia suunnitelmia kouluopetuksen tehostamiseksi, teki v. 1819 aloitteen uuden isänmaan historian oppikirjan aikaansaamista varten ja julkaisi »Åbo Allmänna Tidningissä» kuulutuksen luvaten 200 pankkoriksin tai 400 ruplan palkinnon sen kirjoittamisesta. Samalla annettiin ohjeita ja neuvoja, mitä näkökohtia silmällä pitäen se oli laadittava.¹ Mutta kilpailun tulokset näyttävät jääneen heikoiksi, koska kaivattua oppikirjaa ei lähiaikoina ilmestynyt. Vasta v. 1832 julkaistiin A. I. Arwidssonin kirjoittama »Lärobok i Finlands historia och geografi», joka sitten lukuvuodesta 1837—38 alkaen oli käytännössä Oulun triviaalikoulun sekä ylempillä että alemmilla asteilla. Arwidssonin esitys oli ensimmäinen oppikirja, jossa Suomen historiaa valaistaan kansalliselta pohjalta, ja historianopetuksessa sen käytäntöönottaminen merkitsi suurta edistysaskelta.

Oulun triviaalikoulussa historianopetus perustui siis tähän aikaan suureksi osaksi Regnérin ja Wählinin oppikirjoihin. Selvää on, että ellei opettaja kyennyt suullisella opetuksellaan valamaan henkeä ja elämää oppikirjan kuivaan runkoon, tulokset jäivät enemmän tai vähemmän hedelmättömiksi. Oulun koulun kasvatit J. V. Snellman ja Sakari Topelius eivät muistelmissaan lausu kovin imartelevia sanoja näistä oppikirjoista. Niinpä J. V. Snellman, joka oli oppilaana vuodesta 1816 alkaen, mainitsee, että historia oli takapajulla ja varsinkin keskiaika jäi oppilaille »oikein pimeyden aikakaudeksi, josta tuskin näimme vilausta». Wählinistä hän sanoo, että tämä uhkui suurta ruotsalaista isänmaaninnostusta, mutta jätti Suomen keskiaikaiseen hämärään.² Sakari Topelius antaa hieman kaksimielisen tunnustuksen Regnérille ja Fantille, koska ne tavallaan ovat johtaneet hänen mieltymy-

¹ Åbo Allmänna Tidning 1819, n:ot 70 ja 71.

² J. V. Snellman, En gammal skola, Joukahainen VII, s. 9 ja seur.

myksensä Ruotsin historian runoilijoihin ja jatkaa: »En tiedä, onko tuo tuiki ymmärtäväinen, tuiki kuiva ja omasta mielestään syvälti arvosteleva, mutta todellisuudessa varsin usein pintapuolinen historianluettelo vaikuttanut kaikissa samalla tavoin ihan päinvastaista kuin mitä sillä tarkoitetaan, tai erityisen taipumuksen historian lyyrilliseen osaan.»¹

IV.

Historiaa luettiin Oulun koulussa, niinkuin vuoden 1724 asetuksessa määrättiin, rehtorin luokalla, mutta muilla luokilla se ei vielä viime vuosisadan ensimmäisinä vuosina näytä olleen oppiaineena.² Kuitenkin ennen pitkää tapahtui tässä muutos. Niinpä jo ainakin lukuvuonna 1807—08, ehkä aikaisemminkin, collega superiorin luokalla isänmaan historia oli oppiaineena, Wählin kurssikirjana³, ja sen opetus jatkui siitä lähtien säännöllisesti. Yleinen historia sen sijaan tuli tämän luokan kurssiin vasta 1830-luvun alussa.⁴ Samoin apologistaluokalla historiaa opetettiin Regnérin alkeiden avulla jo ainakin lukuvuodesta 1805—06 alkaen, ja käytiin läpi sekä yleisen että isänmaan historian oppijakso.

Rehtorin antama opetus muodosti tietenkin keskeisimmän jakson oppilaiden historiantuntemuksen syventämisessä. Tuntimäärä, mikä tälle aineelle oli omistettu, oli tosin vähäinen, mutta näillä tunneilla käsiteltiin yksinomaan historiaa, jota vastoin toisilla luokilla luettiin samaan aikaan muitakin aineita. Vuosisadan alussa käytettiin rehtorin luokalla historianopetukseen kaksi viikkotuntia, toinen maanantaisin klo 9—10, toinen keskiviikkoisin samaan aikaan. Edellisellä tunnilla oli yleistä, jälkimmäisellä isänmaan historiaa. Myöhemmin tuntimäärä kohosi kolmeksi, ja lukuvuonna 1819—20

¹ S. Topelius, esipuhe »Kuninkaan hansikkaassa». (Talvi-iltain tarinoita I.)

² Vrt. Pärssinen, m. t. s. 153.

³ Lukuvuosikertomus 1807—08 ja tutkintopöytäk. 19. 6. 1807.

⁴ Vrt. myös Pärssinen, m. t. s. 146.

mainitaan — tosin useimmiten — luetun myöskin perjantaisin Regnériä. Tämä tuntimäärä sittemmin vakiintui. Sakari Topeliuksenkin lukujärjestyksen mukaan historiaa oli mainittuina päivinä klo 9—10.¹ Triviaalikoulun viimeisinä vuosina näyttää tunneissa jälleen tapahtuneen muutoksia, vaikkei tuntien lukumäärää lisättykään.

Niistä ylimalkaisista tiedoista, jotka koskevat lukukausien aikana rehtorin luokalla suoritettuja lukusaavutuksia, saattaa havaita, ettei ollut erikoisen täsmällisesti määrättyjä oppiennätyksiä. Niinpä voitiin eräänä vuonna aloittaa Regnér esim. Tanskan historiasta ja lukea syyslukukaudella oppikirjan kurssi loppuun sekä alusta vanhan ajan historia, kevätlukukaudella tästä edelleen kirjan loppuun ja jälleen alusta Egyptin historiaan saakka. Seuraavana lukuvuonna jatkettiin viimeksimainitusta kohdasta, käytiin läpi oppikurssi sekä kerrattiin molempien lukukausien kuluessa tärkeimmät tapahtumat.² Kun Estrupin oppikirja tuli käytäntöön, säilyi samanlainen epämääräisyys, ainakin aluksi. Samoin oli isänmaan historian laita. Erään vuoden syyslukukaudella Wählin luettiin Ulrika Eleonoran hallituksesta alkaen loppuun ja edelleen alusta Kalmarin unioniin saakka, kevätlukukaudella siitä loppuun.³ Toisella kertaa Wählin päästiin kumpaisellakin lukukaudella kerran alusta alkaen läpi.⁴ Tällainen hajanaisuus ei varmaankaan ollut omiaan luomaan yhtenäistä kokonaisuuskuva opittavasta aineesta yhtä vähän kuin helpottamaan loogillista muistiinpainamista.

Ylemmän kollegan luokalla asianlaita oli samoin. Sen lisäksi tämä luokka oli jaettu useaan »divisionaan», joiden kurssit olivat eri laajuiset. Historian lukemiseen oli varattu aluksi kaksi viikkotuntia, tavallisimmin keskiviikkona ja lauantaina klo 9—10, mutta samaan aikaan oli myöskin useimmiten kirjoitusharjoituksia ja latinaa. Kun yleinen historia myöhemmin tulee tämän luokan kurssiin, näyttää

¹ V. Vasenius, Zacharias Topelius I, s. 296.

² Lukuvuosikertomukset vv. 1815—16 ja 1816—17.

³ Lukuvuosikertomus vv. 1804—05.

⁴ Lukuvuosikertomus 1809—10.

se aiheuttaneen muutoksia tunteissa. Niinpä lukuvuonna 1831—32 historiaa oli mainittuina päivinä klo 7—9, mutta vv. 1836—37 mainitaan jälleen tunnit klo 9—10. Estrupin oppikirjan tultua käytäntöön sitä luettiin aluksi maanantaisin ja torstaisin klo 7—9. Sitten tunnit siirrettiin tiistai- ja perjantai- edellämainittuun aikaan. Kun historian yhteydessä opetettiin muitakin aineita¹, ei siihen voitu omistaa riittävästi huomiota ja oppiennätykset jäivät sen mukaisiksi. Ylin »divisioona» ehti kuitenkin lukuvuoden kuluessa useimmiten lukea Wählinin alusta loppuun kaksi kertaa², alemmat vain kerran tai vieläkin vähemmän. Mainittakoon yksityisenä esimerkkinä, että vv. 1811—12 ylin osasto luki syyslukukaudella Wählinin alusta loppuun, toinen osasto samassa ajassa Pfalz-Zweibrücken-suvusta Holstein-Gottorplaisen suvun loppuun ja kolmas kirjan alusta Kalmarin unionin ajan sivistyskuvaukseen saakka. Kevätlukukaudella kaksi yhtynyttä läksykuntaa ehti alusta Ulrika Eleonoran aikaan asti, ja kolmas »divisioona» jatkoi lukemistaan Vaasa-suvun loppuun. Paitsi tätä oppikirjaa käytettiin kollega superiorin luokalla myöskin Regnériä erikoisesti Venäjän historiaa silmällä pitäen ja myöhemmin myöskin Estrupin esitystä.

Apologistaluokalla, jossa oppilaille annettiin ensimmäiset alkutiedot historiasta, Regnér oli kaikki kaikessa vielä osittain silloinkin, kun muilla luokilla siitä oli jo luovuttu. Harvemmin lienee käytetty muita oppikirjoja, niinkuin Wählinin ja Fantin esityksiä.³ Historian tunnit näyttävät vaihdelleen eri vuosina, ja samanaikaisesti luettiin muitakin aineita. Niin ikään on huomattava jako useaan läksykuntaan. Aluksi historianopetus lienee tällä luokalla ollut enemmän tai vähemmän hajanaista, koskapa lukuvuonna 1805—06 mainitaan vain niiden oppilaiden, joilla oli ollut tilaisuus hankkia Regnérin oppikirja, lukeneen siitä isänmaanhistoriaa ja yhteis-

¹ Vrt. myös Vasenius, m. t. s. 288.

² Vrt. esim. lukuvuosikert. vv. 1815—16, 1825—26, 1828—29 ja 1831—32.

³ Vrt. lukuvuosikert. vv. 1809—10 ja 1825—26.

kuntaoppia, muut sen sijaan olivat samaan aikaan harjoitelleet laskutaitoa. Mutta vuosien mukana opetus tässäkin aineessa vakaantui ja laajeni. Siten esim. vv. 1810—11 kaksi ylintä »divisioonaa» ehti lukea mm. Regnérin yleisen historian osaston melkein kokonaisuudessaan sekä lisäksi Ruotsin historian ja »valtio-opin». Kolmas »divisioona» oppi samaan aikaan Ruotsin historiaa ensiksi Kaarle XI:n hallituksesta loppuun sekä »valtio-opin» ja sitten alusta katoliseen aikaan saakka. Alimman divisioonan historianluvusta ei mainita mitään. Vertauksen vuoksi esitettäköön tässä myöskin lukuvuoden 1825—26 opintosaavutukset historiassa. Maanantaisin ja torstaisin klo 9—10 oppilaat olivat lukeneet Regnériä, jonka ylin osasto oli käynyt läpi kerran ja alusta kerrannut uudemman ajan historiaan saakka sekä sitä paitsi erityisesti Venäjän historian. Muut olivat ehtineet vähemmän. Kertauskirjana oli ollut aikaisemmin mainittu Fantin historian alkeisoppikirja. Tiistaina ja perjantaina ylin »divisioona» oli lukenut kerran läpi Wählinin sekä lisäksi kerrannut Eerik XIV:n aikaan asti, toinen osasto oli oppinut saman määrän, mutta ilman kertausta ja kolmas oli aloittanut Regnérillä sekä ehtinyt lukuvuoden kuluessa Rooman historiaan. Niinkuin aikaisemmin on mainittu, pysyi Regnér apologistaluokan kurssikirjana vielä 1840-luvun alussa, tosin myöhemmin vain alemmilla osastoilla. Sen sijaan isänmaan historiaa luettiin vv. 1837—38 alkaen Arwidssonin oppikirjan mukaan, ja ylin osasto kävi mainittuna aikana läpi koko kirjan, muut vähemmän.

Säännöstellyn koulukurssin lisäksi voitiin historiallisia tietoja esittää joskus muidenkin aineiden yhteydessä tai jättää yksityiskohtien täydentäminen oppilaiden vapaaehtoisen työskentelyn varaan. Niinpä sanotaan kerran apologistaluokan opetusselostuksissa, että ylin »divisioona» oli oikeinkirjoitusharjoituksissa kirjoittanut sanelun mukaan kappaletta Arkenholtzin Ruotsin historiasta.¹

Kaikesta päättäen, niinkuin edellisessä on paikoin viitat-

¹ Lukuvuosikertomus vv. 1818—19.

tukin, ei historianopetus Oulun triviaalikoulussa ollut kyllin tarkoitustaan vastaava. Mutta Oulun koulu ei ollut poikkeus-
 asemassa, sama ilmiö on havaittavissa muissakin maamme
 kouluissa.¹ Osaksi se johtui varmaan puutteellisista ja epä-
 täydellisistä oppikirjoista, osaksi opetusmetodin hataruu-
 desta, osaksi opettajien vaillinaisesta valmistuksesta. Jo
 vuoden 1724 koulujärjestys oli tosin tähdentänyt, että tuli
 ensin ohjata oppilaita läksyjen ymmärtämiseen, ennenkuin
 ne annettiin kotitehtäviksi. Lisäksi oli määrätty, ettei saa-
 nut antaa liian paljon ulkoaluettavaksi eikä ensinkään sel-
 laisia asioita, joita oppilas ei kyennyt tajuamaan.² Mutta
 nämä säädökset olivat liian ylimalkaisia jokapäiväisen kou-
 lutyön seurattavaksi, varsinkin kun opettajalta puuttui usein
 taitoa ja koulutusta opetustehtävänsä. Käytännössä mene-
 teltiin varmaankin useimmiten niin, että tunnin lopulla
 opettaja määräsi valmistamatta luettavaksi uuden tehtävän,
 joka seuraavalla kerralla kyseltiin noudattamalla tarkkaan
 oppikirjan tietoja ja järjestystä. Siten metodi säilyi puise-
 vana ulkolukuna ja pedanttisen tarkkana kuulusteluna.³
 Ja niinpä valitetaan jo 1700-luvun puolivälissä, että oppi-
 laat pitävät välistä historian lukemista kiusallisimpana teh-
 tävänä.⁴ Kun näin voitiin sanoa oppiaineesta, joka sisälsi
 tyhjentyneen varaston oppilaiden mieltä kiehtovia
 tapahtumia, ei liene epäilystä, että syy oli ennen kaikkea
 opetusmenetelmässä. Mutta vaikka epäkohta huomattiin,
 vieläpä tehtiin yrityksiä parannuksen aikaansaamiseksi, ei
 kehitys vielä 1800-luvun alkupuolella ollut johtanut kovin
 pitkälle. Yhä edelleen historianopetus turvautui etupäässä
 kompendion ulkoalukemiseen. Opettajilta puuttui kykyä ja
 halua tarttua innostavasti tehtävänsä, johtaa oppilaat elä-
 vään historialliseen tietoon, esittää ainettaan syvän myötä-
 tunnon ja historiallisen näkemyksen ohjaamana, mikä olisi
 synnyttänyt eloa ja liikettä oppikirjan kuolleisiin lehtiin.

¹ Vrt. Pärssinen, m. t. s. 156.

² Vrt. v:n 1724 kouluaset. Cap. II § 7.

³ Vrt. Pärssinen, m. t. s. 194.

⁴ Leinberg, Handlingar II, s. 137.

Ja vaikka opettajalla olisi siihen ollut haluakin, niin hänen intoaan sitoi osaksi vanhoillinen, ahdasrajainen koulujärjestys, osaksi enemmän tai vähemmän ankara kamppailu aineellisesta toimeentulosta.

Historialliset havaintovälineet, kuvataulut ja kartat, olivat tähän aikaan vielä sangen puutteelliset.¹ V:n 1724 kouluasetus kyllä määräsi, että historianopetuksessa kysymykseen tulevat paikat oli näytettävä maantieteellisiltä kartoilta, ja tällaista tapaa varmaan yleisesti noudatettiin. Mutta tuskinpa vielä ainakaan Oulun koulussa oli olemassa erikoisia historiallisia kartoja puhumattakaan kuvatauluista. Oulun triviaalikoulun inventaarioluetteloista tosin näemme, että koululla oli käytettävänä useita sekä seinä- että pallokarttoja ja uusia hankittiin silloin tällöin², mutta enemmän maantieteen kuin historian tarpeeksi. Joka tapauksessa maantieteellisetkin kartat olivat omiaan luomaan jonkinlaista havainnollisuutta historianopetukseen, mikäli opettaja tahtoi niitä käyttää hyväkseen. V. 1804 oli filosofi ja yliopistonopettaja Hartman tehnyt ehdotuksen eräänlaisten synkronististen taulujen laatimiseksi, joiden tuli havainnollistuttaa historiallisten tapahtumien aikajärjestystä³, ja niinpä kerrotaan Hämeenlinnan koulusta, että siellä oli ripustettuna seinille kronologisia luetteloja maailman huomattavimmista hallitsijoista ja ne olivat niin suurilla kirjaimilla painettuja, että oppilas saattoi paikaltaan niitä vaihtaa lukea.⁴ Ei käy selville, onko Oulun koulussa noudatettu tällaista tapaa, mutta inventaarioluetteloissa mainitaan kyllä eräänlaisia genealogisia tauluja ja kronologisia luetteloja.

Edelläesitetyn nojalla ei ihmetytä, että oppilaat osoittivat vähäistä harrastusta historiaan ja että kuulustelutilaisuuksissa voitiin todeta heidän omistavan useinkin vain tyydyt-

¹ Vrt. myös Pärssinen, s. 210.

² Vrt. esim. v:n 1817 inventaarioluettelo. V. 1827 ostettiin 6 karttaa, samoin useita v. 1835.

³ Åbo Tidningar 1804.

⁴ A. E. Faven, Hämeenlinnan vanhemmista kouluista, s. 13.

tävät tiedot. Kuulustelupöytäkirja kertoo toisinaan, että opettajan työskentely tämän aineen hyväsi »ei ole ollut hedelmätön»; milloin sanotaan oppilaiden vastanneen tyydyttävästi, milloin »jokseenkin tyydyttävästi», milloin »kunnollisesti» jne. Joskus tapaa poikkeuksellisen ilahduttavia mainintoja, etenkin rehtorin luokan kuulustelussa. Niinpä kerran huomautetaan, että tutkittavat osoittivat yleensä täydellisesti tuntevansa Regnérin historian¹, toisella kerralla heillä oli tarkat tiedot historiassa², kolmannella kerralla sanotaan heidän tehneen selkoa asioista perinpohjaisesti, mikä osoitti asiantuntemusta ja ahkeruutta.³

V.

Oppikirjojen suppea koko ei liene sallinut sanottavasti tilaisuutta aineksen valintaan. Kuitenkin saattaa tutkintopöytäkirjoista havaita, että määrättyihin historian kohtiin on kiinnitetty ilmeisesti enemmän huomiota, ja siten voi rakentaa jonkunlaisen kuvan opetusaineksen valinnasta.⁴

Mitä ensiksikin tulee yleiseen historiaan, niin jo oppikirjan kokoonpano vaikutti ratkaisevasti siihen, että pääpaino kohdistui vanhaan aikaan.⁵ Niinpä mm. vuoden 1812 »examen anniversariumissa» rehtori teki kysymyksiä Kreikan historiasta yleensä, kreikkalaisten hallitustavasta, uskonnosta, laeista ja tavoista sekä heidän huomatuimmista sodistaan. Samoin v. 1831 rehtori kuulusteli erikoisesti Kreikan historiaa. Muulloinkin Kreikan historia oli tutkintotilaisuudessa esillä. Ilmeisesti siis helleenien monivivahteinen historia oli opetuksessa varsin tärkeällä sijalla. Myöskin Rooman vaiheet

¹ Tutkintopöytäkirja 16. 6. 1820.

² Sa. 16. 6. 1823.

³ Sa. 13. 6. 1828.

⁴ Seuraava esitys perustuukin yksinomaan Oulun triviaalikoulun tutkintopöytäkirjoihin vuosilta 1805—41.

⁵ Vrt. myös Svanljung, m. t. s. 147.

tarjosivat opetukselle mielenkiintoista ja sisältörikasta ainesta, ja vuonna 1815 rehtorin mainitaan tutkineen oppilaiden tietoja siinä. Kaksi vuotta myöhemmin pidetyssä tutkintotilaisuudessa konrehtorin viransijainen kuulusteli yleistä historiaa, jolloin käytiin läpi Rooman vaiheet Romuluksesta aina puunilaissotiin saakka kaikkine tärkeimpine tapahtumineen. Apologistaluokkaakin tutkittiin joskus vanhan ajan historiassa¹, samoin myöhemmin collega superiorin luokkaa.²

Kun sittemmin Estrupin oppikirja tulee käytäntöön, liikkuvat kysymykset laajemmilla aloilla. Siten v. 1838 ristiretket olivat käsiteltävänä, ja seuraavana vuonna puhuttiin Amerikan löydöistä, siellä olevista vapaista valtioista, niiden asemasta ja historiallisista merkkitapauksista. Vuoden 1840 tutkintopöytäkirjassa mainitaan, että rehtori aloitti kuulustelun historialla ja teki kysymyksiä vanhimmasta ja keskiajan historiasta, ristiretkistä sekä sen yhteydessä Palestiinan maantieteestä. Edelleen käsiteltiin kansainvaelluksia ja sen aiheuttamia merkkitapauksia. Pari kertaa esiintyy varhaisemmin tutkintopöytäkirjoissa maininta uudemman ajan historian kuulustelusta. Toisella kerralla puhuttiin Euroopan valtojen välisestä rauhansopimuksista 1700-luvulla ja toisella kertaa uskonpuhdistuksen ajasta, Kaarle V:stä ja hänen aikaisista hallitsijoista useimmissa Euroopan maissa.³

Aivan erikoislaatuisia seikkoja kosketeltiin vuoden 1819 »examen anniversariumissa». Rehtori esitti näet kysymyksiä historian »jaosta vanhempaan eli tarunomaiseen ja poliittiseen eli uuteen» aikaan sekä niiden rajasta. Edelleen kuulusteltiin historian lähteitä, nimittäin ensiksi traditioita ja myyttejä, jotka oli esitetty runoudessa, koska se oli sopivin keino muistille ja korvasi jossakin suhteessa kirjoitustaitoa. Sitten otettiin puheeksi kirjalliset ilmoitukset, jotka olivat

¹ Tutkintopöytäkirjat v. 1821 ja 1827.

² Tutkintopöytäkirjat v. 1839 ja 1840.

³ Tutkintopöytäkirjat v. 1828 ja 1837.

säilyneet muistomerkkien, obeliskien ja pyramiiden kirjoituksissa sekä lopuksi annaalien ja kronikoiden muistiinpanot alkuna varsinaiselle pragmaattiselle historialle, joka syntyi ensiksi kreikkalaisten ja roomalaisten keskuudessa ja josta oppilaat antoivat muutamia esimerkkejä. Myöskin määriteltiin historian apulähteet, maantiede ja kronologia sekä kosketeltiin kreikkalaisten, roomalaisten ja persialaisten ajanlaskua. Viimeksi mainittiin etnografisesta ja synkronistisesta metodista. Jokunen vuosi myöhemmin kuulusteltiin jälleen samantapaisia seikkoja: traditiota ja runoutta, vanhinta kirjoitustapaa, sen kehittymistä ja välineitä sekä vanhimpia kirjakokoelmia. Tällaisten asioiden kuulustelu tutkintotilaisuudessa näyttää kuitenkin olleen verrattain harvinaista.

Enemmän näyttää kiinnitetyn huomiota isänmaan historian opetukseen. Ainakin tutkintotilaisuuksissa sitä kuulusteltiin paljon useammin ja yksityiskohtaisemmin kuin yleistä historiaa. Vuoden 1806 pöytäkirjassa mainitaan nimenomaan, että Assyrian, Persian ja Kreikan historiaa tarkasteltiin lyhyesti, mutta Ruotsin historiaa, erittäinkin Kustaa Vaasan ja Eerik XIV:n aikaa laajemmin. Juuri Vaasakuusten hallitsijoiden toimintaa pidettiin selvästi varsin tärkeänä, ja se tuli kuulusteluissa varmaan usein esille. Muuan pöytäkirjamerkintä¹ kertoo, että historian tutkimossa rajoituttiin ajan voittamiseksi etupäässä Ruotsin historiaan, Juhana III:n, Sigismundin, Kustaa II Adolfin, Kristiina kuningattaren ja Kaarle X Kustaan aikaan. Joskus voitiin poiketa vanhempiinkin tapahtumiin. Ruotsin ja Venäjän väliset suhteet olivat jonkun kerran esillä, mm. vuonna 1828 rehtori kyseli 18:nnen vuosisadan historiaa, erittäinkin huomatuimpia mainittujen valtojen välisiä rauhansopimuksia. Varsinkin apologistaluokalla Ruotsin historian opetus näyttää olleen keskeistä, koskapa »examen anniversariumissa» apologista kuulusteli useimmiten juuri tältä alalta. Yksityiskohtaisempia tietoja tästä puuttuu,

¹ Tutkintopöytäk. v. 1813.

kerran sanotaan kiinnitetyn huomiota niihin henkilöihin, jotka ovat vaikuttaneet enemmän tai vähemmän hyvää tekevästi kristinuskon perustamiseen ja leviämiseen maassamme.¹

Sen jälkeen kun Suomi oli joutunut Venäjän yhteyteen, vaadittiin oppilailta perinpohjaisempaa Venäjän historian tunteusta. Oulun koulussa lienee jo v. 1810 jälkeen opetettu tarkemmin itäisen naapurimaan vaiheita, koska v:n 1811 tutkinnossa rehtori kyseli erikoisesti Venäjän valtakunnan synnystä, sen huomattavimmista hallitsijoista ja valtakunnan tilasta näiden aikana. Mainitun vuoden jälkeen Venäjän historia on tuon tuostakin esillä »examen anniversariumissa». Siten mm. v. 1818 tilapäisesti konrehtori käsitteli aluksi ohimennen Venäjän tarunomaista aikaa, sen jälkeen Wladimir Suurta ja valtakunnan jakoa hänen jälkeensä ja lopuksi uudempaa aikaa huomattavimpine dynastisine vaiheineen ja tapauksineen. Pari vuotta myöhemmin rehtoriluokan oppilaiden oli jälleen tarkoin selostettava Venäjän historiaa. Aloitettiin Rurikista ja valtakunnan vanhimmasta hallitusmuodosta ja jatkettiin tataarien hyökkäyksen, Aleksanteri Newskin ja Iivana Vasiljevitsin aikojen kuvauksilla. Niinikään tehtiin selkoa Boris Godunovista, levottomuuksista vale Dimitrien aikana, silloisista poliittisista suhteista Ruotsiin, ruotsalaisista apujoukoista ja niiden johtajista. Edelleen käsiteltiin Pietari Suuren aikaa. Erikoisesti tutkintopöytäkirja mainitsee, että kyseltiin mm. Pietarin puolison Katariinan neuvokkuudesta Pruth-virran luona. Myöskin seuraavat hallitsijat, Katariina I ja tämän suosikki ruhtinas Mensikov, Anna, Elisabeth ja Pietari III olivat esillä, ja samalla kiinnitettiin huomio Venäjän-Ruotsin väliseen sotaan vv. 1741—43, Turun rauhaan sekä Pommerin sotaan. Myöhemminkin Venäjän historiaa usein kysellään tutkintotilaisuudessa.² Vieläpä apologistaluokalla sen opetus nähtävästi oli merkittävä. Niinpä mm. kerran sanotaan käsi-

¹ Tutkintopöytäkirja v. 1818.

² Vrt. esim. tutkintopöytäkirja v:ilta 1824, 1826, 1827, 1830 ja 1836.

tellyn Venäjän valtakunnan alkuvaiheita Rurikin suvun sammumiseen ja edelleen aina Pietari Suureen saakka.¹ Joskus venäjänkielenkin kuulustelussa kosketeltiin historiallisia tapahtumia.²

Edelläesitetyn perusteella voitaneen tehdä jonkinlaisia päätelmiä siitä, mihin historian aikakausiin ja minkä maiden historiaan opetuksessa päähuomio oli suunnattu. On kuitenkin pidettävä mielessä, että tutkintopöytäkirjat toisinaan varsin puutteellisesti valaisevat näitä kysymyksiä. Usein on merkitty vain, että kuulusteluja suoritettiin milloin yleisessä historiassa, milloin Ruotsin tai Venäjän historiassa mainitsematta mitään yksityiskohtaisemmin niistä. Vieläpä joskus historia kokonaan sivuutettiin »examen anniversariumissa». Arvattavasti oppilaiden oli osattava suurin piirtein kaikki, mitä oppikirja sisälsi. Toiselta puolen voitaneen havaita, että määrättyjä historiallisia aikakausia ja kansoja on pidetty tärkeämpinä kuin toisia. Niin esimerkiksi Kreikan ja Rooman vaiheet olivat ensi sijalla, samoin kansainvaellus, ristiretket, uskonpuhdistus ym. Kulttuurihistoria oli vielä toisarvoisessa asemassa, vaikka oireita sen merkityksen tehostamiseen on havaittavissa. Isänmaan historian opetukseen on kiinnitetty runsaasti huomiota, vaikka se olosuhteiden pakosta oli kytkettynä enimmäkseen Ruotsin ja Venäjän historian puitteisiin. Jonkun viittauksen Suomen omintakeiseen historialliseen elämään oppilaat varmaankin saivat³, jos kohta vasta Arwidssonin oppikirjan mukana oppilaiden kotimaan historian tuntemus enemmän avartui ja syventyi.

VI.

Senaikaisen tavan mukaan koulujen opettajat olivat miltei poikkeuksetta pappismiehiä, joille koulutyö usein oli vain

¹ Tutkintopöytäk. v. 1817.

² » v. 1828.

³ Vrt. tutkintopöytäk. v. 1818.

väliaikaisena ammattina. Niinpian kuin ikää ja virkavuosia oli kylliksi, he hakeutuivat parempituloiisiin kirkkoherran virkoihin ja jättivät koulutyön nuoremmille virkaveljilleen. Ymmärrettävää on, että opetus kärsi opettajien alituisesta vaihtelemisesta.¹ Oulun koulussa tosin rehtorit pysyivät yleensä verraten kauan virassaan, mutta muut opettajat näyttävät vaihtuneen tuon tuostakin. Kun seuraavassa käymme käsittelemään historian opettajia, tulevat ennen kaikkea kysymykseen koulun rehtorit, koska heidän opetuksensa oli tärkein juuri historian kannalta. Samalla kuvailemme heidän toimiaan ja harrastuksiaan muillakin aloilla, mikäli ne antavat täydellisemmän käsityksen heidän persoonallisuudestaan.

Viime vuosisadan alussa, vuodesta 1801 lähtien, oli Oulun triviaalikoulun rehtorina Simon Appelgren. Hän oli syntynyt joulukuun 15. p:nä 1755, tullut maisteriksi kesäkuussa 1778 ja toiminut sen jälkeen vuodesta 1783 Kokkolan pedagogion rehtorina. Kymmenen vuotta myöhemmin hän siirtyi Oulun triviaalikoulun konrehtoriksi ja äsken mainittuna vuonna rehtoriksi, jossa virassa hän pysyi aina vuoteen 1815 saakka. Seuraavana vuonna hänet määrättiin Alatornion kirkkoherraksi. Hän kuoli heinäk. 1. p:nä 1828.² Appelgren oli ilmeisesti vielä niitä vanhan polven opettajia, jotka olivat tuoneet 1700-luvun traditiot mukanaan uudelle vuosisadalle ja joilla ei enää ollut kylliksi pedagogista joustavuutta mukautua ajan uudistuspyrkimyksiin. Mikäli tutkintopöytäkirjoista voimme havaita, ei hän ainakaan historianopettajana saavuttanut mitään mainittavia tuloksia.

Toisenlaisen arvostelun saa hänen lyhytaikainen seuraajansa Karl Jakob Frosterus, joka vain yhden lukuvuoden aikana, 1815—16, oli rehtorina, mutta jonka ansioksi erikoisesti tunnustetaan, että hän huvittavilla kertomuksilla oli osannut tehdä historian oppilaille mielenkiintoiseksi.³ Fros-

¹ Vrt. Snellman, *En gammal skola*, s. 24.

² Vilh. Lagus, *Album studiosorum akademiae aboensis II*, s. 205. Vrt. myös A. Dahl, *Kort historik över Uleåborgs pedagogi och dess efterföljare etc.*

³ *Tutkintopöytäkirj.* v. 1817.

terus oli jo v. 1808 tullut Oulun kouluun kollegaksi ja oli sittemmin vv. 1818—22 konrehtorina, jonka jälkeen hän siirtyi Muhoksen kirkkoherraksi.

Seuraava rehtori Johan Höckert on epäilemättä ansiokain Oulun koulun tämánaikaisista opettajista. Synnynnäisenä kasvattajana ja hienovaistoisena pedagogina hänen vaikutuksensa oppilaisiin oli varmaan sangen hedelmällinen, ja hän kykeni lisäämään ulkonaistakin arvonantoa johtamaansa oppilaitosta kohtaan. Höckert syntyi Vaasassa helmikuun 24. p:nä (23?) 1775, merkittiin Turun yliopiston kirjoihin lokakuussa 1795 ja sai maisterinarvon kesäkuussa 1802. Jo ennen sitä hän oli ollut vähän aikaa kollegan viransijaisena Vaasassa, ja tutkintonsa jälkeen hän tuli uudelleen Vaasaan, triviaalikoulun apologistaksi. Syyslukukaudesta 1808 alkaen hän toimi Oulussa, aluksi kolme vuotta collega superiorina, sen jälkeen konrehtorina ja vv. 1816—24 rehtorina. Viimeksimainittuna vuonna hänet valittiin kirkkoherraksi Pietarsaaren, missä kuolema hänet saavutti v. 1859.¹

Höckert omisti siis elämästään 16 vuotta Oulun triviaalikoulun hyväksi. Osoitukseksi hänen kasvattaja- ja opettajaominaisuuksistaan mainittakoon, että v. 1816 »examen anniversaryissa» inspehtori erikoisesti kiitti hänen väsymättömyyttä ponnisteluaan nuorison sivistämiseksi eikä voinut olla vakuuttamatta, että innokkaat opettajat ovat aikoja sitten perustaneet tämän oppilaitoksen hyvän maineen, sitä lujittaneet ja nyt saavat kiitettävästi ylläpitää. Jo Vaasassa ollessaan Höckert näyttää osoittaneen eteviä opettajaominaisuuksiaan², ja samaan tulokseen vie hänen työnsä seuraminen Oulun koulussa. Tutkintopöytäkirjoista käy selville, että hän pystyi herättämään oppilaiden harrastusta historiaankin enemmän kuin Appelgren. Samalla voi Höckertissä havaita vastaanottavaisen hengen aikakauden kasvatus- ja

¹ Lagus, Album studiosorum II, s. 367 ja Oulun triviaalikoulun lukuvuosikertomukset mainituilta ajoilta.

² Vrt. L. Laurén, Vasa trivialskola, s. 30.

opetusopillisille virtauksille sekä pyrkimyksen parantaa opetusta niissä rajoissa, kuin ahdas koulujärjestelmä ja käytännölliset seikat sallivat.

Juhana Vilhelm Snellman on luonnehtinut koulumuistelmissaan myöskin Höckertiä ja kertoo, että hän oli perehtynyt hyvin Ranskan kirjallisuuteen, kuten saattoi huomata niistä monista jutuista, joilla hän höysti erittäinkin Ranskan historiaa. Tämä rehtorin mieltymys Ranskaan tuli näkyviin myös siinä, että hän antoi luokkansa oppilaille vapaaehtoisia ranskantunteja¹, mikä samalla kuvastaa hänen mielipiteitään uusien kielten arvosta. Merkille pantavaa on niinkään Höckertin käsitys suomenkielen asemasta oppiaineena. Sitä kuvaa mm. hänen lausuntonsa venäjän opetuskysymyksestä. Hän huomauttaa siinä, että paljon suurempi hyöty koituisi, jos asetettaisiin suomenkielen opettaja niihin kouluihin, joiden ympäristöllä puhutaan vain ruotsia. Lisäksi olisi yliopistossa saatava aikaan ankara suomenkielen tutkinto, koska valitettavan usein tapahtuu, että monet määrätään papeiksi suomenkielisiin seurakuntiin, vaikkeivät he ymmärrä eivätkä osaa puhua, vielä vähemmän kirjoittaa tätä kieltä. Samoin tapahtuu usein, että tuomareiksi nimitetään sellaisille seuduille henkilöitä, jotka eivät vähääkään tunne suomenkieltä.²

Höckertin jälkeen oli vain yhden lukuvuoden aikana rehtorina silloinen collega inferior Hannu Nyman. Rehtoriksi nimitettiin näet v. 1825 Simon Wilhelm Appelgren, jonka toiminta on monessa suhteessa merkityksellinen ei ainoastaan koulun piirissä vaan myöskin sen ulkopuolella. Simon Wilhelm Appelgren oli syntynyt huhtikuun (tammikuun?) 4. p:nä 1788 (1786?) Säräisniemellä, jossa hänen isänsä oli kapalaisena. Koulunsa hän kävi Oulussa ja nähtävästi hyvällä menestyksellä, koska häntä arvosteltiin maininnoilla »lär-aktig», »flitig» ja »sedig». Suoritettuaan ylioppilastutkinnon Appelgren jatkoi opintojaan Turun yliopistossa, jonka kirjoihin hänet merkittiin maalisk. 4. p:nä 1803 ja jossa hän

¹ Vrt. Snellman, m. k. s. 9.

² Kirjekirja vv. 1803—39.

suoritti filosofian handidaattitutkinnon heinäkuussa 1810. Parin seuraavan vuoden aikana hän oli väliaikaisena kollegana Turussa, kunnes siirtyi v. 1813 vakinaiseen toimeen Oulun triviaalikouluun. Täällä hänen vaikutuksensa muodostui sängen pitkäaikaiseksi. Aluksi hän oli collega inferiorina, syyslukukaudesta 1818 alkaen collega superiorina, konrehtorina vv. 1821¹—25 ja sen jälkeen rehtorina. Oulun koulun johdossa Appelgren oli 14 vuotta. V. 1839 hän siirtyi Kokkolan kirkkoherraksi, jossa virassa hän sitten pysyi kuolemaansa, maaliskuun 21. p:ään 1854 saakka.

Näyttää siltä kuin Appelgren ei olisi ollut Höckertin veroinen koulumiehenä ja kasvattajana. Mutta ainakin muutamista tutkintopöytäkirjan lausunnoista päättäen Appelgren saavutti erikoisesti varhaisempina opetusvuosinaan hyviä tuloksia. Collega inferior-ajalta on maininta, että hänen luokkansa oppilaat osasivat latinaa paremmin kuin saattoi odottaa niin nuorilta², ja vuoden 1819 tutkintotilaisuudessa inspehtori ei voinut olla lausumatta mielihyväänsä oppilaiden edistymisen johdosta. Mitä tulee Appelgrenin antamaan historianopetukseen, niin toisaalta näemme tutkintopöytäkirjoista, että se on silloin tällöin saanut tunnustusta³, toisaalta aikaisemmin mainittu Sakari Topeliuksen lausunto osoittaa, että oppilaiden historian tuntemus oli varsin pinta-puolista.

J. V. Snellman on muistelmissaan omistanut myöskin Appelgrenille eräitä sanoja ja kertoo hänestä mm.: »Appelgren oli komea, pitkä ja kaunis mies, siro ulkoasultaan. Hänen luonteensa oli hilpeä ja leikkisä ja oli kiusallista joutua hänen pilansa esineeksi. Piiskaa hän ei käyttänyt, mutta hän takavarikoi keppejä ja puuvasaroita, joita olimme tuoneet mukanamme kouluun ja käytti niitä, niin että nahka kihelmöi — kaikki pilapuheen ja naurun säestämänä. — Jos hän

¹ Dahl mainitsee vuosiluvun 1822. Lukuvuosikertomuksesta 1821—22 näemme, että A. todennäköisesti jo syyslukuk. 1821 on ollut konrehtorina.

² Tutkintopöytäkirja. 1814.

³ Vrt. esim. tutkintopöytäkirja. 1828, 1831 ja 1838.

joskus vihastui, ei kukaan uskaltanut hiiskahtaakaan, ja pelko valtasi sen, joka ei ollut varma läksyistään, eikä hänen vihansa tietääkseni koskaan aiheuttanut sen enempiä seureauuksia. Kuinka olikaan, tämä tapa ei vaikuttanut kuriin eikä kunnolliseen lukemiseen ja sanottiin, että koulun järjestys hänen rehtorikautenaan oli huonontunut.»¹ Sakari Toppelius mainitsee Appelgrenista, että »hän kohteli minua hyväntahtoisuudella, mikä kenties oli puolueellista. Tämä ei estänyt häntä joskus kestitsemästä myös minua sillä kummallisella kurituksella, joka oli hänen makunsa mukaista ja joka häntä huvitti. Se oli siinä, että hän tarttui molemmin käsin kyhmyisen keppinsä päihin ja sahasi pontevasti rangaistavansa taipunutta niskaa.»²

Appelgren otti koulutyönsä ohella monin tavoin osaa Oulun sivistyselämään, ja hänellä on kirjallisuuden historiassammekin oma sijansa. Niinpä hän kuului vv. 1829—38 Oulun l. Talousseuraan ja mainitaan hänen olleen Oulun bibliaseuran sihteerinä.³ Suomenkielisen sanomalehdistön historiaan Appelgrenin nimi liittyy siten, että hän toimitti useita vuosia silloisia »Oulun Viikkosanomia» kirjoittaen niihin milloin leikkilisiä runonpätkiä, monenmoisia juttuja ja tarinoita, milloin vakavia kyhäelmiä. Yläpuolelle keskinkertaisten kynäilijöiden Appelgren ei kohonnut, mutta jo se, että hän oli pitkän aikaa maamme kolmanneksi vanhimman suomenkielisen sanomalehden toimittajana, oikeuttaa hänelle paikan kirjallisuushistoriassamme. Lisäksi hän ensimmäisten joukossa tulkitsee Runebergin runoutta suomenkieliselle yleisölle ja osoittaa omaavansa ilmeisiä runollisia taipumuksia. Ansaitsee vielä mainita Appelgrenin lämmin into suomenkielen viljelemiseen. Erikoisesti hän harrasti meheviä, rahvaanomaisia sananparsia halveksien oppineiden »Helsingin herrain» suomea ja kerrotaan, että hän olisi pilkaten lähettänyt takaisin Helsingistä tulleen kutsumakirjeen liittävä Suomalai-

¹ Snellman, m. k. s. 24 ja seur.

² Vasenius, m. t. I, s. 315.

³ Oulun l. Talousseuran matrikkeli ja Oulun Viikosan. 1836, n:o 8.

sen Kirjallisuuden Seuran jäseneksi, vieläpä suorastaan kironneen mainittua seuraa. Sattuvasti sanookin aikoinaan tunnettu suomalaisuuden harrastaja A. W. Ingman, että »tämä täällä Oulussa herännyt »kansallinen», sanaseppäinen» suomi-kiihkoisuus varoi muka jälleen joutuvansa pois viljavan luonnottaren herevästä kielenlähteestä, jos nämä oppineet herrat ehkä pääsisivät itsepäinsä kirjakieltämme sukimaan omiin kankeihin kaavoihinsa.»¹ Appelgren oli ajoittain läheisessä kosketuksessa mm. Elias Lönnrotin kanssa, niinkuin näemme heidän kirjeenvaihdossaan² ja avusti Lönnrotia »Mehiläisen» julkaisemisessa. Viimeksimainittu puolestaan koetti ohjata Appelgrenia suomenkielen virheettömään ja puhtaaseen käyttöön.³

Vanhan triviaalikoulun viimeisenä rehtorina oli Gustaf Erik Fogelholm, jonka vaikutusala ulottui kuitenkin melkein kokonaan uuden koulumuodon, yläalkeiskoulun piiriin. Fogelholm oli syntynyt 17. p:nä kesäk. 1806, tullut ylioppilaaksi v. 1826 ja filosofian kandidaatiksi v. 1831. Aluksi hän toimi pedagogion opettajana Pietarsaaressa, sen jälkeen kollegana Porissa ja Turussa, kunnes hänet määrättiin v. 1839 Oulun triviaalikoulun rehtoriksi. Kun koulu sittemmin muuttui yläalkeiskouluksi, pysyi Fogelholm edelleen virassaan aina v. 1855 saakka, jolloin hänet valittiin Oulun kirkkoherraksi. Siinä toimessa hän oli kuolemaansa, heinäk. 19. p:ään 1873 saakka. Tässä yhteydessä ei liene syytä lähemmin kosketella hänen toimintaansa, koska se suureksi osaksi on esityksemme ulkopuolella. Mainittakoon vain, että muuan Oulun koulun oppilas kuvaa hänet sangen hyväsydämiseksi mieheksi, joka piti erittäinkin köyhistä oppilaista hyvää huolta. Hänen hyvät ominaisuutensa korvasivat monin verroin huonot puolet. Rehtoria moitittiin näet siitä, että hänellä oli suosikkeja ja että hänellä oli usein jotakin »korvan takana».

¹ A. W. Ingman, Suomalaisesta sanaseppäisyydestä, Joukahainen VII, s. 145 ja seur.

² Vrt. Suomal. Kirj. Seuran arkistossa säilytettäviä A:n ja L:n kirjeitä.

³ Vrt. Lönnrotin kirje C. N. Keckmanille 29. 3. 1833.

Kuitenkin Fogelholm oli etevä opettaja, joka osasi tehdä historian eläväksi oppilailleen.¹

Ennenkuin lopetamme katsauksen tämänaikaisiin historian opettajiin, hahmottelemme vielä pari henkilöä, joiden merkitys koulun piirissä ja sen ulkopuolella on ollut huomattavampi kuin muiden opettajien. Toinen oli triviaalikoulun apologista, sittemmin konrehtori Pietari Ticklén, toinen collega superior Hannu Nyman. Pietari T i c k l é n oli syntynyt Pyhäjärvellä (O.l.) heinäk. 6. p:nä 1792, käynyt koulua Oulussa, opiskellut Turun akatemiassa, vihitty papiksi v. 1815 ja seppelöity maisteriksi v. 1823. Oulun koulun apologistaksi Ticklén tuli v. 1818, ensin väliaikaiseksi, sittemmin v. 1820 vakinaiseksi. V. 1824 hän siirtyi opettajaksi Haminan kadettikouluun, mutta palasi jo seuraavana vuonna takaisin Ouluun ja oli sen jälkeen viitisen vuotta konrehtorina. Elämänsä loppuvuosina hän toimi Teuvan kirkkoherrana ja kuoli siellä v. 1838. — Ticklén oli epäilemättä monipuolisesti sivistynyt henkilö, mikä tulee näkyviin mm. sekä hänen kirjallisista tuotteistaan »Oulun Viikkosanomien» palstoilla — Ticklén oli näet lehden ensimmäinen toimittaja — että myöhemmästä kynäilytyöstä. Oulun lehdessä hän julkaisi joukon lyyrillisiä runoja, jotka senaikaisiksi olivat huomattavasti keskitason yläpuolella. Ticklénin vireä suomenkielen harrastus johti hänet oikeakielisyysskirjeenvaihtoon silloisen tunnetun kielentutkijan K. A. Avellanin kanssa vv. 1829—31², jolloin hän aktiivisesti otti osaa »Viikkosanomien» toimitustyöhön. Ticklén uurasti vielä moninaisissa muissa kirjallisissa askarteiluissa, joihin tässä ei kuitenkaan ole syytä puuttua. Snellman on lausunut hänestäkin muistosanat kirjoittaen kahdeksan vuotta Ticklénin kuoleman jälkeen, että tämä oli opillisesti sivistynyt, verraton suomenkielen tuntija ja että suomalainen kirjallisuus oli menettänyt hänessä innokkaan työntekijän.³

Hannu N y m a n oli Oulun ja Oulun koulun kasvatti ja

¹ Svanljung, Skolminnen.

² Kansallinen Elämäkerrasto I, kirj. K. A. Avellanista, s. 177.

³ Kallavesi 1846, n:o 3, kirj. Inhemsk litteratur.

synnyinkaupungissaan hän vietti parhaimman ja pisimmän ajan elämästään. Hän oli syntynyt syysk. 12. p:nä 1798, opiskellut v:sta 1817 alkaen Turun yliopistossa ja vihitty maisteriksi kesäkuussa 1823. Viimeksimainittuna vuonna hän tuli collega inferioriksi Ouluun, oli sen jälkeen yhden lukuvuoden aikana väliakaisena rehtorina ja nimitettiin v. 1825 collega superioriksi. Tässä toimessa hän oli yhtäjaksoisesti, lyhyttä konrehtorin viransijaisuutta lukuunottamatta, aina triviaalikoulun loppuun saakka. V. 1844 hänet valittiin Raahen—Salon kirkkoherraksi. Täällä hän kuoli helmik. 25. p:nä 1850.

Hannu Nymankin oli vv. 1840—41 »Oulun Viikkosanomien» toimittajana ja kosketteli lehdessään joskus koulukysymyksiä. Niinpä hän muutamassa kirjoituksessaan huomauttaa, että kaikki suuremmat opistot, joiden tarkoituksena on opettaa, ohjata ja valmistaa kunnollisia virkamiehiä Suomeen, ovat maan eteläosissa, ruotsalaisissa kaupungeissa, joissa puhutaan vähän ja huonoa suomea. Tällaisista kaupungeista lähteneet virkamiehet eivät useinkaan osaa puhua, vielä vähemmän kirjoittaa oman maansa kieltä. Siitä syystä olisi toivottavaa, että Ouluun, jossa puhutaan »melkeen selvää Suomen kieltä ja ei toki vielä hävetä, seuroisaki sitä harjoittaa», perustettaisiin sellainen opisto, jossa nuori polvi muun ohella saisi oppia suomenkieltä. Tämän taitaminen on tuiki tarpeellinen kaikille Suomen virkamiehille. Samassa kirjoituksessa annettiin muutamia viitteitä kansanopetuksenkin elvyttämiseksi. Kirjoittaja mainitsee, että Oulu on kenties kolmanneksi tai neljänneksi suurin kaupunki Suomessa sekä väestön että varallisuuden puolesta, muttei monessakaan paikassa ole tehty niin vähän työtä yhteisen kansan hyödyksi ja valistukseksi kuin Oulussa. Olisi siis suotavaa, että kaupungissa »löytyisi joku Lankasteri-Skoulu eli Väen-Opisto, jossa köyhemmän sääyn synkät Suomalaiset lapset saisivat oppia sekä kirjaa lukemaan että kirjoittamaan. Isoon Skouluun, joka on ainoa opisto kaupunnissamme, ne ei saata tulla: siellä opetetaan Ruottin kielellä, jota ne ei osaa.» Lasten vanhemmat eivät ehdi eivätkä viitsi opettaa lapsiaan, ja ellei kou-

luja saada, niin mikä on seuraus, kysyy kirjoittaja. »Joutilaisuus, laiskuus, kavun juoksu, kelvottomuus, kerjuu ja viimein köyhään huoneen ylöntäyttö.»¹ — On merkille pantavaa, että »Viikkosanomissakin» kansakoulukysymys joutui pohdinnan alaiseksi, ja siten kiinnitettiin, pienissä puitteissa tosin, yleisön huomio kansanopetuksen järjestämiseen.

Edellisestä käy jo selville, että Nyman tunsii elävää harrastusta kansan valistamiseen, ja se arvostelu, jonka muuan Oulun koulun oppilas hänestä antaa, osoittaa hänen myöskin olleen taitavan ja pidetyn opettajan. Hän oli henkilö, jota kohtaan oppilaat tunsivat kunnioitusta, rakkautta ja kiintymystä. Hän oli kouluoloissa vihainen kielimiselle ja oppilaihin syvästi kiintynyt. Sitä paitsi hän oli etevä opettaja ja luonteeltaan sävyisä. Toisinaan hänen elokkuutensa saattoi hänet käyttämään ankaria rangaistuksia. Mutta oppilas, joka oli kärsinyt sellaista, saattoi ilman rangaistuksen pelkoa ryhtyä jälleen mihin poikamaisiin temppuihin tahansa.²

Nämä muutamat kuvaukset Oulun triviaalikoulun senaikalaisista opettajista jo osoittanevat, että heidän joukossaan oli useita kyvykkäitä henkilöitä, jotka koulutyönsä ohella harrastivat erikoisesti suomenkielen ja kirjallisuuden viljelyä. Monet heistä olivat niinkään taitavia opettajia ja kasvattajia, eikä liene sattuma, että Oulun koulusta lähti tähän aikaan parvi oppilaita, jotka myöhemmin elämän eri aloilla ovat jättäneet pysyvän muiston aikakirjoihin. Palautettakoon mieleen vain sellaiset nimet kuin J. V. Snellman, J. J. Nervander, M. A. Castren, Samuli Kustaa Berg ja Sakari Topelius.³

Voimassa olevasta koulujärjestelmästä lähinnä johtui, että juuri historia oli oppiaineiden joukossa verrattain syrjäytyneessä asemassa. Olemme nähneet, että historianopetus tosin

¹ Oulun Viikkosanomat 1840, n:o 6.

² Svanljung, Skolminnen, ss. 32—33.

³ Vrt. A. H. V(irkkunen), Oulun koulun kolmisatavuotismuisto, Joukahainen XV, s. 56 ja seur.

vuosien kuluessa laajeni ja monipuolistui, mutta vielä puheen-
alaisen aikakauden lopulla se ei ollut päässyt tarkoitustaan
vastaavalle kannalle. Menneen ajan perintätavat oli ensin
murrettava, ja itse historiatieteenkin oli suuntauduttava
uusille urille, ennen kuin historianopetus saattoi kehittyä
nykyaikaiselle tasolle. 19:nneen vuosisadan »historiallinen
katsomustapa» vasta syventää ja vakaannuttaa tämän tie-
teen, ja seuraukset tulevan näkyviin myöskin opetuksen
alalla. Mainitun vuosisadan suuret kasvatus- ja opetusopin
teoreetikot puolestaan osoittavat historian arvon tiedon, si-
veellisyyden ja luonteen kehittämässä ja kohottavat tämän
aineen täysiarvoiseksi muiden rinnalle. Oman maamme uudet
koulujärjestykset viitoittavat jo 1840-luvun alussa kehityk-
sen kulkua, ja vuosisadan loppupuoliskolla historia muodos-
tuu yhä yhtenäisemmäksi, oman luonteensa mukaiseksi, tär-
keäksi välineeksi korkeamman opetuksen palveluksessa.